

geldiğinden Türkçe'de "darağacı" şeklindeki kullanımı eskiler tarafından galat kabul edilmiştir.

Dâr kelimesi edebî metinlerde, asıllarak öldürülen Hallâc-ı Mansûr'a (ö. 309/922) telmihen Mansûr kelimesiyle tamlama halinde (dâr-ı Mansûr) veya onunla ilgili diğer özelliklerle bir arada kullanılmıştır. Genellikle darağacı ipiyle birlikte sevgilinin saçı için benzetilen olur; âşığın canı, gönlü veya kendisi Mansûr'a, asılmış olduğu zülfüfer de dâra benzetilir. "Dâr-ı siyâset" tamlaması dâr ile aynı anlama gelir. Aşk gönül Mansûr'unun dâra çekildiği savaş meydanıdır. "Yûsuf u Züleyhâ" kıssasına telmihle Yûsuf güzelliğindeki sevgilinin kâkûlünün ucundaki her ben, "güzellik Mısırlı" içine asılmış bir Habeş'e benzetilirken kâkûl dâr şeklinde tasavvur edilir. Sevgilinin yanağı ateş, iki zülfü üstündeki kaşları Hz. İbrâhim kıssasına telmihen "siyâsetgâh-ı İbrâhîm"dir. Dâr bazan pergelde şekli benzerliği bakımından da ele alınır. Süffelerin dârü's-selâmî (cennet) istemelerine karşılık âşık sevgilinin zülfünün gamı ile dâr-ı melâmeti yani kınanmayı ister. Dâr genellikle Arapça ve Farsça'daki anlamlarıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Divan edebiyatında evle ilgili şiirlere ve özellikle devlet büyüklerinin yaptırdığı köşkleri öven kasidelerin nesib bölümlerine "dâriyye" adı verilmiştir.

Alevî ve Bektaşîler'de âyîn-i Cem'in icra edildiği meydanın ortasındaki özel yere dâr denir. Muhib dârda okuduğu *terceman**dan sonra orada bulunanların rızası ile tarikata girmiş olur. Biatını tekrarlayan can da dârda yine aynı işlemi yaptıktan sonra babaya gidip arakiyesini tekbirletir. Alevî-Bektaşî erkânını anlatan nefeslerde dâr sözüne çokça rastlanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Burhân-ı Kâtî Tercümesi, I, 232; *Türk Lugatı*, II, 685-688; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 58; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1991, s. 130; Mehmed Çavuşoğlu, *Necatî Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul 1971, s. 103; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 64, 126, 163; Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 83-84; Cemâl Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı (Tahlil)*, Ankara 1987, s. 113, 210, 258, 345, 407; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 222; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XIII, 42-43; Pakalın, I, 393-394; *TDEA*, II, 194; G. Marçais, "Dâr", *EJ²* (İng.), II, 113-114.

CEMÂL KURNAZ

DÂR (Benî Dâr)

(بنو الدار)

Kahtânîler'e mensup
bir Arap kabilesi.

Hicretten yaklaşık iki asır kadar önce Arabistan'ın kuzeyine göç ederek Suriye ile Mısır arasındaki bölge ile Irak yöresine yerleşen ve Hîre Krallığı'nı kuran Lahmîler birçok koldan meydana geliyordu. Bu kollardan biri Dâr olup kabilenin şeceresi Dâr b. Hânî b. Habîb b. Nûmâre b. Lahm şeklinde sıralanıyordu.

Bizans İmparatorluğu'na tâbi olan Benî Dâr'a mensup bir grup Mûte Savaşı'nda (8/629) İslâm ordusuna karşı Bizans'ın saflarında yer almıştı. Bizans nüfuzu dinî alanda da kendini göstermiş ve Benî Dâr ve Lahmîler'in birçoğu Hıristiyan olmuştu; hatta Hıristiyanlık Hîre Krallığı'nın resmî dini sayılıyordu.

Ancak 9 (630) yılında Hz. Peygamber'in Tebük'e yaptığı sefer çevrede büyük yıkımlar uyandırmış ve tesir icra etmişti. Hz. Peygamber bu seferden döndükten sonra Benî Dâr aynı yıl Medine'ye on kişilik bir heyet göndererek İslâmiyet'i kabul ettiklerini bildirdiler. Bu heyette meşhur sahâbî Temîm ed-Dârî de bulunuyordu. Heyetin isteği üzerine Hz. Peygamber Benî Dâr'a, Bizanslılar'a ait o civardaki iki köyü fethettikleri takdirde bunları kendilerine *iktâ** edeceğine dair bir ahidnâme vermişti.

Rivayete göre Benî Dâr'a mensup olan heyet Hz. Peygamber'in ölümüne kadar Medine'de kalmış ve kendilerine Hz. Peygamber'in emriyle Hayber gelirinden tahsisat ayrılmıştı. Bu tahsisatın devam ettirilmesi konusunda Hz. Peygamber'in vefatından önce bir vasiyette bulunduğu kaydedilir.

Daha sonraki dönemlerde Benî Dâr hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 343-344; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 102, 291; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 96; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, s. 155, 377; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 422, 424, 477; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimâşk*, V, 312-316; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 61; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, Beyrut 1982, I, 370; III, 1011-1012; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 132 (nr. 45); Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), I, 226-236.

AHMET ÖNKAL

DÂRÂ ŞÜKŪH

(دارا شکوه)

(ö. 1069/1659)

Bâbürlü şehzadesi ve mutasavvıfı.

20 Mart 1615'te Ecmîr yakınlarında doğdu. Şah Cihan'ın büyük oğludur. Annesi, hâtrısına Tac Mahal inşa edilen ve daha çok Mümtaz Mahal diye anılan Ercümen Begüm'dür. Muhammed Dârâ geleneğe uygun olarak İslâmî eğitim gördü; Arapça, Farsça ve Sanskritçe öğrendi. Özellikle nazarî ilimlerle ilgilendi, dinî ve tasavvufî bilgisini takviye etmek için bu sahadaki eserlerin belli başlılarını inceledi. Kendisine ilâhî bilgi ve ilhamın verildiği inancı ile bu yoldaki çalışmalarını daha da arttırdı.

Şehzade Dârâ 1633'te 12.000 "zat" (6000 "suvarlık") bir mansaba sahip bulunuyordu. Aynı yıl Safevîler'in Kandehar'ı tehdit etmeleri ve bunu 1642'de tekrarlamaları üzerine şehri savunmaya giden orduda kendisine önemsiz bir kumandanlık verilmişti. 1645'te İlahâbâd sūbedarlığına (valilik) getirildi. 1647'de Lahor, 1649'da Gucerât sūbedarlıkları da buna ilâve edildi. Bu vilâyetleri nâibleri vasıtasıyla idare ediyor, sahip olduğu mevkiin gerektirdiği sorumluluğu nâdir olarak yüklenabiliyordu. Son derece asabî ve görüşlerinde ısrarlı bir kişiliğe sahipti, hurafelere ve fala inanırdı. Hatta tek büyük askerî harekâtına kumanda ettiği 1652 Kandehar seferi sırasında dahi başarıyı büyüğü ve falcıların sözlerinde aramıştı. Ancak Kandehar'ı geri alamaması ve başarısızlığa uğraması onun hem askerî hem de siyasî itibarını oldukça sarstı.

Şah Cihan, çok sevdiği oğlu Dârâ'nın devlet işleriyle daha fazla ilgilenmesini sağlamak için kendisine o zamana kadar benzerine rastlanmayan 60.000 zat

Dârâ Şükûh'u bir sohbet esnasında gösteren minyatür (S. C. Welch, *İndische Buchmalerei*, şekil 36)

DÂRÂ ŞÜKÛH

büyük bir mansab verdi. Ayrıca daha sağlığında onu halef olarak benimsedi ve kendi yerine hazırlamak istedi. Ancak bu durum diğer şehzadelerin muhalefetine yol açtı. Şah Cihan 1657'de hastalanınca saltanat mücadelesi daha da kızıştı. Fakat bu mücadelede Dârâ'nın zayıf askerî ve idarî kabiliyeti bir kere daha ortaya çıktı. Sonunda Agra yakınlarında Samargarh'ta kardeşi Evrengzîb'in kuvvetleri karşısında mağlûp oldu (8 Haziran 1658). Hemen ardından 23 Mart 1659'da Ecmîr yakınlarında ikinci defa başarısızlığa uğradı ve esir alındı. Delhi'ye getirildi ve burada mülhidlikle suçlanarak idam edildi (10 Eylül 1659).

Dârâ Şükûh siyasî ve askerî bakımdan yetersizliğine rağmen dinî ve tasavvufî fikirleriyle çağının dikkate değer simalarından biridir. Büyük babası Ekber Şah tarafından başlatılan Hint ve İslâm düşüncelerini bağdaştırma hareketinin tesiriyle genç yaşta tasavvufî düşünceye ilgi duymaya başladı ve giderek kendini bu harekete verdi. O sırada tasavvufa mütemayil kız kardeşi Bîbî Cemal ile birlikte Sind'den Lahor'a gelen Mısır asıllı Kâdirî tarikatı şeyhi Miyânîmîr (Miyâne) ile tanıştı. Daha sonra ablası Cihanârâ Begüm ile birlikte bu şeyhin halifesi Molla Şah Bedahşî'nin müridi oldu. Edebiyat ve hüsnühat gibi güzel sanatlarla da ilgilenen Dârâ bir yandan Kur'an'a dair bilgilerini artırırken öte yandan Tevrat, Zebur ve İncil gibi semavî kitapları incelemeyi de ihmal etmedi. Kur'an'ı fazla mecazi, diğer üç kitabı ise tutarsız bularak Hint dinleriyle ilgilenmeye, özellikle Hint mistisizminin ünlü eseri Upanişadlar üzerinde çalışmaya başladı. Başta İbnü'l-Arabî olmak üzere Fahreddîn-i Irâkî ve Molla Câmî gibi mutasavvıfların eserlerini inceledi, neticede **vahdet-i vücûd***a dayanan bir tasavvuf anlayışına ulaştı. Bu durum onu bazı Hint inanç ve düşünceleriyle İslâm arasında benzerlik görmeye, hatta Upanişadlar'ın Kur'an'da bahis konusu edilen "Gizli Kitap" (Kitâb-ı Meknûn; bk. Vâkıa 56/78) olduğunu, dolayısıyla da onun özünü teşkil ettiğini öne sürmeye sevketti. Bu tür serbest düşünceler onun muhafazakâr âlimler tarafından kâfir ve münkir olmakla suçlanmasına sebep oldu. Fakat Dârâ hiçbir zaman İslâm'ı inkâr etmemiş, her vesile ile İslâm'ın hak din olduğunu ifade etmiş, Allah ve Hz. Muhammed hakkında sağlam bir inanca sahip olmuş, hatta mi'rac olayının ruh ve bedenle meydana geldiğini kendine has bir nazariye ile ispatlamaya çalışmıştır.

Eserleri. Oldukça verimli bir yazar olan Dârâ, görüş ve fikirlerini dile getirdiği birçok eser kaleme almıştır. 1. *Sefînetü'l-evliyâ*² (Agra 1852; Lucknow 1857; Kanpur 1883). 411 velinin hayat ve kerametlerini anlatan eser özellikle Hintli veliler hakkında verilen bilgiler bakımından önem taşır. Eserin düzeni diğer evliya tabakat kitaplarından farklıdır. Dârâ 1640'ta kaleme aldığı bu eserin giriş bölümünde yazılış maksadı hakkında bilgi verdikten sonra sûfler ve sözlünün önemini açıklamış, sonra Hz. Peygamber, Hulefâ-yi Râşidîn, on iki imam, dört Sünnî mezhebin kurucularından bahsettikten sonra sırasıyla Kâdiriyye, Nakşibendiyye, Çiştîyye, Kûbreviyye ve Sühreverdiyye silsilelerinde yer alan şeyhler hakkında bilgi vermiş, bundan sonraki bölümde ise söz konusu silsilelerde yer almayan diğer mutasavvıfların biyografilerini kaydetmiştir. Eserin sonunda ise Hz. Peygamber'in hanımları, kızları ve ünlü kadın mutasavvıflar hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bizat kendisinin de ifade ettiği gibi (s. 216) bu eseri yazarken Dârâ Şükûh geniş ölçüde Câmî'nin *Nefeâtü'l-üns*'ünden faydalanmıştır. Hindistan velileri hakkında değerli bilgiler veren *Sefînetü'l-evliyâ*² müellifin çağdaşı Ca'fer el-Ayderûs tarafından Arapça'ya tercüme edilmiştir (Schimmel, s. 308). 2. *Sekînetü'l-evliyâ*² (Lahor, ts.; Tahran 1344 hş./1965, nşr. Tara Chand ve S. M. Rızâ Celâlî). 1647'de kaleme aldığı bu eser esas itibariyle Kâdirî tarikatı pîrlerinden Miyânîmîr'in (ö. 1635) biyografisini ve Lahor'daki sohbetlerini içine alır. Dârâ bu eserini yazarken İbnü'l-Arabî'nin *Fuşûşü'l-hikem*'i ve Fahreddîn-i Irâkî'nin *Lemma 'ât*'ını örnek almış ancak onlar kadar başarılı olamamıştır. 3. *Risâle-i Hâknümâ* (Lucknow 1874, 1881, 1910; Tahran 1957, nşr. S. M. Rızâ Celâlî). 4. *Tarîkatü'l-hakîkat* (Lahor 1340). Bu iki eser tasavvufun anlaşılması güç yönleriyle ilgilidir. 5. *Hasenâtü'l-ârifîn* (Delhi 1309). 1652'de yazdığı bu eserin konusu ilk sûfler ve tasavvufî vecizeleridir. Aynı zamanda kendisinin vahdet-i vücûdçu görüşlerini tenkit edenlere cevap niteliğini taşır. 6. *Mükâleme-i Bâbâ Lâl ve Dârâ Şükûh* (Delhi 1885). 1653 yılında kaleme almış olup Hindü azizlerinden Baba Lâl ile konuşmalarını ihtiva eder. 7. *Mecma'u'l-bahreyn* (Kalküta 1929; Tahran 1335 hş./1957). 1655 yılında yazdığı bu kitap İslâm ile Hinduizm'in mukayesesini yapan orijinal bir eserdir. D. Shayegan eserle ilgili müstakil bir çalışma yapmıştır (bk. bibl.). 8. *Sırr-ı Ekber* (Tahran 1340 hş./1962,

nşr. T. Chand ve S. M. Rızâ Celâlî). 1657'de yazdığı bu eser elli iki kadar Upanişad'ın Hindü âlimlerin yardımıyla Sanskritçe'den Farsça'ya tercümesini içine almaktadır. Eser Fransız bilgini Angvetil Dupesron tarafından 1801'de *Oupnekat, id est Secretum Tegendum* adıyla Latince'ye çevrilmiştir.

Dârâ'nın ayrıca *Yoga-Vasista* (Lucknow 1887; Aligarh 1953, nşr. Tara Chand) ve *Bagvat Gita* gibi çok sayıda Hindü dinî metninin çevirisini kapsayan eserleri vardır. Bazı küçük eserleri de *Külliyât-ı Dârâ Şükûh* adıyla basılmıştır (I-IV, Gujranwalla 1857).

BİBLİYOGRAFYA :

- K. R. Qanungo, *Dara Shukoh*, Calcutta 1952; B. J. Hasrat, *Dârâ Şükûh: Life and Works*, Vishwabharati 1953; a.m.f., "Three Little-known works of Dara Shukoh", *IC*, XXV/1 (1951), s. 52-72; I. A. Ghauri, *War of Succession among the Sons of Shahjahan*, Lahore 1960; a.m.f., "Responsibility of the Ulama for the Execution of Dara Shikoh", *JPHS*, VII/3 (1959), s. 221; Schimmel, *A Mystical Dimensions of Islam*, s. 360-363, 477; a.m.f., *Tasavvufun Boyutları*, s. 307-310; D. Shayegan, *Les Relations de l'hindouisme et du Soufisme d'après le Majma al-Bahrain de Dârâ Shukoh*, Paris 1979; J. N. Sarkar, *A Short History of Aurangzib*, Calcutta 1979, s. 38-40, 54 vd., 64-70; L. Massignon — A. M. Kassim, "Un essai de bloc Islamo-Hindou au XVIIe siècle: L'Humanisme mystique du prince Dârâ", *RMM*, sy. 63 (1926), s. 1-14; Hikmet Bayur, "Evrengzib Âlemgir ve Dinî Siyaset Üzerinde Bir İnceleme", *TTK Belleten*, IX/33 (1945), s. 16-29; S. Sekhri, "Prince Dara Shikoh and his Persian translation of the Upanishads", *Indo-Iranica*, XII/3, Calcutta 1959, s. 1-9; H. Beveridge, "Dârâ Şükûh", *IA*, III, 480; Satish Chandra, "Dârâ Shukoh", *EI*² (İng.), II, 134-135; a.m.f. — İdâre, "Dârâ Şükûh", *UDMI*, IX, 152-155.

N. R. FAROOQI

DÂRÂBÎ

(دارابی)

Molla Şâh Muhammed
b. Muhammed-i Dârâbî
(ö. XII./XVIII. yüzyıl [?])

İrânî tezkire yazarı ve şair.

İrân'ın Dârâb şehrinde doğdu. Doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. Ancak eserlerinden ve kendisinden söz eden çağdaş yazarların ifadelerinden, XI. (XVII.) yüzyılın ilk yarısı ile XII. (XVIII.) yüzyılın başları arasında yaşadığı anlaşılmaktadır. Tahsilini tamamladıktan sonra Şeyh Bahâî adıyla da tanınan Bahâeddin Âmilî'den (ö. 1031/1622) faydalandı. Ardından Mekke ve Medine'yi ziyaret etti; buralarda bazı hadis âlimlerinden hadis okudu. Daha sonra Basra yolu ile Hin-